

Går annethvert ekteskap i oppløsning?

En prospektiv kohortundersøkelse av skilsmisser i Norge 1886–2013

Does every other marriage end in divorce? – A prospective cohort study of divorces in Norway 1886 - 2013

Rune Zahl-Olsen Familieterapeut og forsker, avdeling for barn og unges psykiske helse (ABUP), Sørlandet Sykehus HF

Rune.zahl-olsen@sshf.no

Godkjent utgave. NB! Ikke helt lik med publisert utgave

SAMMENDRAG

Skilsmisser var en sjeldenhet i Norge frem til på midten av 1900-tallet, men har siden fått stor utbredelse. Brudd mellom samboere er også vanlig. Selv om mange par får hjelp fra landets par- og familierapeuter, er det alarmerende mange barn som hvert år blir berørt av samlivsbrudd.

Dette er en prospektiv kohortstudie med årlig oppfølging av alle gifte personer for hvert år fra giftemål til skilsmisse eller død, og data er sammenstilt for hver enkelt ekteskapskohort. Datamaterialet i denne undersøkelsen inneholder alle to-kjønnede ekteskap i Norge for de siste 128 årene (1886 til 2013). Totalt inneholder datamaterialet over 2,7 millioner norske ekteskap og er det største datagrunnlag på en slik undersøkelse i Norge til nå. Artikkelen presenterer ulike mål på skilsmisse, drøfter bruken av dem, presenterer skilsmisseutviklingen i detalj og vurderer mulige påvirkningsfaktorer slik som lovgivning og økning i andel samboerskap. I tillegg presenterer artikkelen hvor mange som trolig kommer til å oppleve skilsmisse i årene som kommer ut fra hvilken kohort de tilhører.

Hovedfunnene i undersøkelsen er:

- Ingen årskull av gifte har opplevd skilsmisse mer enn 1984-kullet. 29 år etter bryllupene har 42,64 prosent av dem opplevd skilsmisse.
- Andelen skilsmisser har gått ned markant de siste ti årene, og en slik nedgang har aldri før skjedd i Norge.
- Avhengig av beregningsmodell vil mellom 27 prosent og 40 prosent av de som giftet seg i 2013 oppleve skilsmisse i løpet av livet.
- Det ser ikke ut som om lovgivning eller økningen i andel samboerskap har hatt betydelig innvirkning på skilsmisseutviklingen.

Nøkkelord: skilsmisser, ekteskap, prospektiv, kohort, befolkningsstatistikk, skilsmisserate

Abstract

Divorces were rare in Norway until the middle of the 20th century, but have after that become common experience. Dissolution of cohabitation is also common. Even if many couples get help from couple and family therapists alarmingly many children are touched by relationship dissolution.

This is a prospective cohort study with annual follow-up of all married persons for each year from marriage to divorce or death, and data is compiled for each marriage cohorts. The data contained in this survey contains all two gendered marriages in Norway for the last 128 years (1886 to 2013). In total, the database contains over 2.7 million Norwegian marriages and is the largest database for such a survey in Norway so far. The article presents different measures of divorce, discusses the use of them, presents the developments of divorce in detail and assesses possible impact factors such as legislation and increase in the proportion of cohabitation. In addition, the article presents divorce rate for the years to come related to cohort.

The main findings in the survey are:

- No cohort of married has experienced divorce more than the 1984 cohort. 29 years after wedding, 42.64% of them have experienced divorce.
- The proportion of divorces has fallen significantly over the past ten years. A decline never happened before in Norway.
- Depending on the calculation model, between 27% and 40% of those who married in 2013 will experience divorce during their lifetime.
- It does not seem that legislation or the increase in the proportion of cohabitation has had a significant impact on development of divorce.

Keywords: divorce, marriage, prospective, cohort, population, divorce rate

Innledning

Hyppigheten av skilsmisser har økt kraftig gjennom det siste halve århundret. Skilsmisser og samlivsbrudd har blitt en del av hverdagen i Norge og svært mange andre vestlige samfunn. Antallet barn som opplever foreldrebrudd er høyt i dag, og så mye som 30 000 barn kan ha blitt direkte berørt av samlivsbrudd i løpet av ett år (Noack 2005). Kjennskap til skilsmisseutviklingen vil være nyttig for planleggere av tjenester som familiekontor og barn og unges psykiske helse, men også for den enkelte som opplever samlivsvansker.

Antallet skilsmisser har økt fra omkring 2600 per år på 1960-tallet til 1990-tallets 10 000 per år. Det lå i flere år nokså jevnt før de siste årene viser en nedgang. Slike absolutte tall forteller oss hvor mange personer som opplever å bli skilt i et kalenderår, hvilket er nyttig informasjon for svært mange formål, men absolutt-tallene forteller oss ikke hvor hyppig skilsmisser finner sted. Helt siden Eilert Sundt har vi visst at mange i antall ikke nødvendigvis svarer til mange i forhold (Sundt 1992). Andelen skilsmisser er en funksjon av antallet som skiller seg og antallet av dem som kan skille seg, nemlig bestående gifte par. I sitt arbeid bruker demografer rater som mål på hyppigheten av demografiske begivenheter slik som skilsmisse, ekteskap, fødsel eller død. Rater måler hyppigheten per person som er eksponert for risiko for hendelsen, altså at personen kan oppleve den. Den enkle skilsmisseraten måler antall skilsmisser i ett år per 1000 gifte. Denne viser også en sterk oppgang over det siste halve århundret. Først nylig har vi sett tegn til fallende skilsmissehyppighet.

Den historiske økningen i skilsmissehyppighet og hyppige brudd blant samboere er en komponent av det som demografer har kalt *den andre demografiske overgang* (Lesthaeghe 2014), et knippe relaterte familieendringer som gjerne har opptrådt sammen i vestlige land siden 1965. Blant de øvrige endringene finner vi utsettelse av fødsler til senere deler av livsløpet, utsettelse av ekteskapsinngåelser og lavere fruktbarhet. Årsakene til endringene er mange og sammensatte. Kort oppsummert kan jeg nevne tilgang på effektiv prevensjon, endringer i kjønnsroller (herunder kvinners inntog i utdanning og arbeidsmarked) og økende velstand som noen faktorer som har bidratt til den andre demografiske overgangen (Cherlin 2009; Lyngstad & Jalovaara 2010).

Samboerskapet, en samlivsform som av mange regnes for å være mindre forpliktende enn ekteskap (Wiik, Bernhardt & Noack 2009), har i stor grad kompensert for de lavere ekteskapsratene blant unge aldersgrupper. Samboere har en enda høyere bruddhyppighet enn gifte, og dette gjelder selv når andre kjennetegn ved parene er hensyntatt (Lyngstad &

Jalovaara 2010). Så godt som alle ekteskap inngås nå av par som har vært samboere minst i en kort (men gjerne lang) tid før vigselen, og svært mange av disse har fått minst ett barn sammen i løpet av samboerskapet.

Skilsmisser, samlivsbrudd og deres konsekvenser for barn og voksne har stor personlig og samfunnsmessig betydning. Følgelig har disse emnene fått mye oppmerksomhet i både forskningslitteratur og offentlig debatt. Det brukes ulike mål på skilsmisser om hverandre og nok så ukritisk. Resultater fra 20 år gamle undersøkelser som er gjort på norske forhold brukes fortsatt aktivt i debatten. Eksempelvis er et hyppig brukt samlemaal på skilsmissehyppighet det som kalles *den totale skilsmisseraten*. I 1997 ble den totale skilsmisseraten fremskrevet til 50 prosent i en rapport fra Statistisk sentralbyrå (Mamelund, Brunborg & Noack 1997). Dette innebærer at annethvert ekteskap vil gå i oppløsning. Det er et tall som nå har festet seg i det norske folk gjennom mange års mediefokus, og ingen undersøkelse er gjort etter det.

Denne artikkelen vil bringe frem nye og oppdaterte data, samt klargjøre begreper og målemetoder slik at leseren skal være bedre rustet til å forstå forskningsresultater og kunne bidra til den offentlige debatten vedrørende skilsmisser. Nå, 20 år etter at den nevnte rapporten ble publisert, kan vi undersøke om forskernes beregninger slo til. Hvor stor andel av ekteskapene har gått i oppløsning til nå? Hvor stor andel av ekteskapene vil oppleve skilsmisse i årene som kommer? Hva ser ut å påvirke skilsmisseutviklingen?

For å besvare disse spørsmålene vil jeg først gi et historisk perspektiv på ekteskap og skilsmisser i Norge samt gi en grunnleggende presentasjon og drøfting av ulike mål på skilsmisse.

Historisk perspektiv på ekteskap og skilsmisser

Ekteskap har trolig blitt inngått i Norge i en eller annen form så lenge det har bodd mennesker her. Etter kristningen av Norge i 1030 ble det mer og mer vanlig med kirkelig vigsel, og etter hvert ble det et krav om at man måtte være gift for å leve sammen. På 1200-tallet ble det forbudt med ugift samliv, og prestene kunne lyse folk i bann dersom de brøt dette (Gjærevold 2015). I Gulatingsloven fra om lag 1260 finner vi den første nedskrevne loven om ekteskap i Norge, selv om det er tydelig at innholdet i loven er mye eldre og har røtter også fra førkristen tid. I 1589 ble kirkelig vigsel en forutsetning for at ekteskapet skulle være gyldig. I 1687 kom kong Christian 5's lov, som fastsatte vilkårene for ekteskapsinngåelse. En lov som stort sett

var uforandret frem til det ble innført en ren ekteskapslov i 1918. Allerede i 1845 ble det adgang til borgerlig vigsel. Antallet borgerlige vigsler har sakte steget. I 2015 var det 7570 borgerlige vigsler, noe som tilsvarer ca. 33 prosent av det årets vigsler.

PhD avhandlingen *Separasjon og skilsmisse i Norge 1536-1909, en familie- og rettshistorisk studie* gir oss et innblikk i skilsmisene i denne tidlige tidsepoken (Johansen 1997). Den viser at det først er fra 1890 vi kan snakke om en jevn stigning og gradvis flere skilsmisser i det norske samfunnet. Dataene som danner grunnlaget for denne studien viser at det har vært en svært stor vekst fra 1960-tallet.

Skilsmisser har vært gjenstand for både nasjonal og internasjonal forskning i mange år. I den senere tid er det også blitt forsket noe på skilsmisser blant ulike grupper i Norge. Som eksempel kan nevnes en undersøkelse om skilsmisser blant pakistanske kvinner i Norge (Zomorodi 2007) og en rapport om skilsmisser i norskfødte par med innvandrerforeldre (Wiik, 2015). En studie om skilsmisser blant kristne fra lavkirkelige og frikirkelige miljø (Gidske 2005), en rapport om skilsmisser blant lesbiske og homofile partnere (Noack, Seierstad & Fekjær 2002), og en undersøkelse av oppløsning av partnerskap og ekteskap blant norske par av samme kjønn (Wiik, Seierstad & Noack 2014). Det er derimot ikke utført studier på hele gruppen skilte siden 1997 (Mamelund et al. 1997). I 1964 ble det sentrale personregisteret opprettet og personnummer ble innført. Det gjorde det mulig å følge livshistorier for individer og ikke bare grupper av personer. I forhold til skilsmisser er dette kun gjort tre ganger tidligere på norske data. Mønnesland et al. presenterte i 1982 analyser av inngåelse og oppløsning av ekteskapene fra 1977 (Mønnesland, Brunborg og Selmer, 1982). Noen år senere presenterte Kravdal og Noack en analyse av skilsmisser i Norge fra 1965–1985 med utgangspunkt i samme type data som denne undersøkelsen benytter seg av (Kravdal & Noack 1988). I 1997 utgav SSB en rapport som viste skilsmisser på kalenderår og kohort samlet for alle år fra 1886 til 1995 (Mamelund et al. 1997). Forskerne skrev følgende:

Dersom dagens skilsmissemønster, et mønster som er sammensatt av mange ekteskapskohorters atferd, holder seg uendret de neste 35–40 årene, vil nærmere halvparten av dem som giftet seg i 1995 bli skilt. (Mamelund et al. 1997:9)

Det er nå 20 år siden den rapporten ble utgitt. Med nye data har jeg undersøkt hvordan det har gått med ekteskapene i Norge, og kan svare på om forskernes beregninger slo til. De data som her presenteres er den lengste tidsserien til nå, på norske data.

Skilsmisser i samboerskapets tid

Ekteskaps- og skilsmissemønsteret i de senere tiår må selvfølgelig sees i sammenheng med veksten i samboerskap. Samboerskap som samlivsform har eksistert lenge i vårt land selv om utbredelsen, aksepten og lovligheten for denne samlivsform var liten før konkubinatarparagrafen ble opphevet i 1972 (en lov som forbød samboerskap mellom to personer av ulikt kjønn). Den påfølgende perioden har samboerskapet fått stor utbredelse i Norge, og blitt stadig mer regulert i lovverk (Noack 2010). Innslaget av samboere har økt kraftig i alle aldersgrupper, men ekteskapet holder fortsatt stand som den dominerende samlivsformen. De siste ti årene har andelen samboerpar vært nærmest konstant på drøyt 25 prosent av alle samliv. Tidlig på 90-tallet var prosentandelen under 20 prosent, mens den ved utgangen av 2011 var 26 prosent, dette ut fra intervjudata på et representativt utvalg (Statistisk Sentralbyrå 2015). Den undersøkelsen viste liten endring blant de yngre, men en relativt kraftig økning i antall samboere i gruppen 30–50 år. Fra 35-årsalderen synker andelen samboere gradvis for hver aldersgruppe. I alderen 60–79 er det bare fire prosent samboere. Når man ser på par med hjemmeboende barn under 18 år, viser tall fra SSB at det var 324 623 gifte par og 162 461 samboerpar ved overgangen til 2015, altså dobbelt så mange familier med gifte foreldre sammenlignet med samboende foreldre (Statistisk Sentralbyrå 2016). Økningen i andelen samboerskap kan ha påvirket skilsmissemønsteret. Dersom den fra nå holder seg stabil, kan man tenke at den ikke vil påvirke skilsmissestatistikken fremover.

En hypotese kan være at de som velger å gifte seg er mer motivert for varige parforhold, enn de som velger samboerskap. Dersom man tenker at motivasjonen for et varig parforhold vedvarer for dem som gifter seg, burde det ført til lavere antall skilsmisser i den perioden hvor andelen samboerskap økte. Om denne hypotesen holder mål med de nå tilgjengelige data, skal undersøkes.

En annen hypotese kan være at når flere velger å være samboere før de eventuelt gifter seg, vil det kunne føre til at brudd blant samboere erstatter skilsmisser som ellers ville kommet relativt tidlig i et ekteskap. Også denne hypotese skal testes opp mot dataene i denne undersøkelsen. Det ville vært interessant å ha tilsvarende data på både ekteskap og samboerskap for å kunne sammenligne, men siden det ikke finnes registre på samme måte for samboere som for gifte, er det dermed ikke gjort. Samboerskap er en ordning som rent praktisk er lettere å gå inn og ut av. Mamelund et al. skriver:

Intervjudata fra 1970- og 1980-tallet viste at det gjennomgående var godt og vel fire ganger så stor sannsynlighet for oppløsning av samboerskap som for ekteskap, men forskjellen ble betraktelig redusert dersom samboerskapet hadde vart noen år [...]. I nyere registerdata fra Finland er oppløsningsprosentene for samboerskap to til tre ganger høyere enn forekomsten av skilsmisser blant gifte i samme aldersgruppe [...].
(Mamelund et al. 1997:10)

Jeg har ikke klart å finne nyere data for Norge som viser hvor stabile ekteskap er sammenlignet med samboerforhold, selv om slike finnes for andre land, f.eks. hos Bramlett & Mosher (2002).

Begrepet samlivsbrudd omfatter både separasjoner av gifte og oppløsning av samboerskap, og kunne være et relevant begrep å benytte seg av i en denne oppgaven, men er ikke valgt. Grunnen er at oppløsning av samboerskap kun dekkes av registersystemet i de tilfeller partene har felles barn, hvilket bare gjelder en andel av samboerne. Det er i prinsippet mulig å bruke detaljerte registerdata for å lage data om samboere under noen ganske strenge antagelser om hvem som kan være et par. Dette gjøres i andre nordiske land, se f.eks. Jalovaara (2012), men enn så lenge er det ikke gjort studier av inngåelser av samboerskap utelukkende basert på registerdata i Norge.

Tverrsnittsdata fra 1977 og 1996 viser også at det er blitt vanligere å ikke leve i parforhold, det vil si at man verken er gift eller samboende. Så langt er det allikevel ikke tegn til at flere velger å leve alene på permanent basis. At det er blitt flere som til enhver tid ikke lever i parforhold, må derfor hovedsakelig skyldes en økning i skilsmisser og brutte samboerforhold (Mamelund 1997). Ifølge tall fra SSB lever nesten 70 prosent av alle mellom 16 og 79 år i et samliv (Statistisk Sentralbyrå 2015).

Lovverket

Lovene som regulerer giftemål og skilsmisse har vært nærmest uendret siden loven om adgang til å oppløse ekteskapet kom i 1909. Da ekteskapsloven kom i 1918, ble den stort sett bare videreført. I ekteskapsloven av 1991 ble en rekke såkalte skilsmissegrunner fjernet. Det var spesifikke grunner som ga rett til skilsmisse uten forutgående separasjon. Blant disse finner vi utroskap, forsvinning og at ektefellen ble dømt til mer enn tre års fengselsstraff (Lødrup & Sverdrup 2014). Den kontinuerlige og etter hvert kraftige økningen i skilsmisshyppighet gjennom 1900-tallet var for det meste hjemlet i denne loven, en lov som i utgangspunktet så ekteskapet som en oppsigelig institusjon. I 1993 fikk vi en ekteskapslov

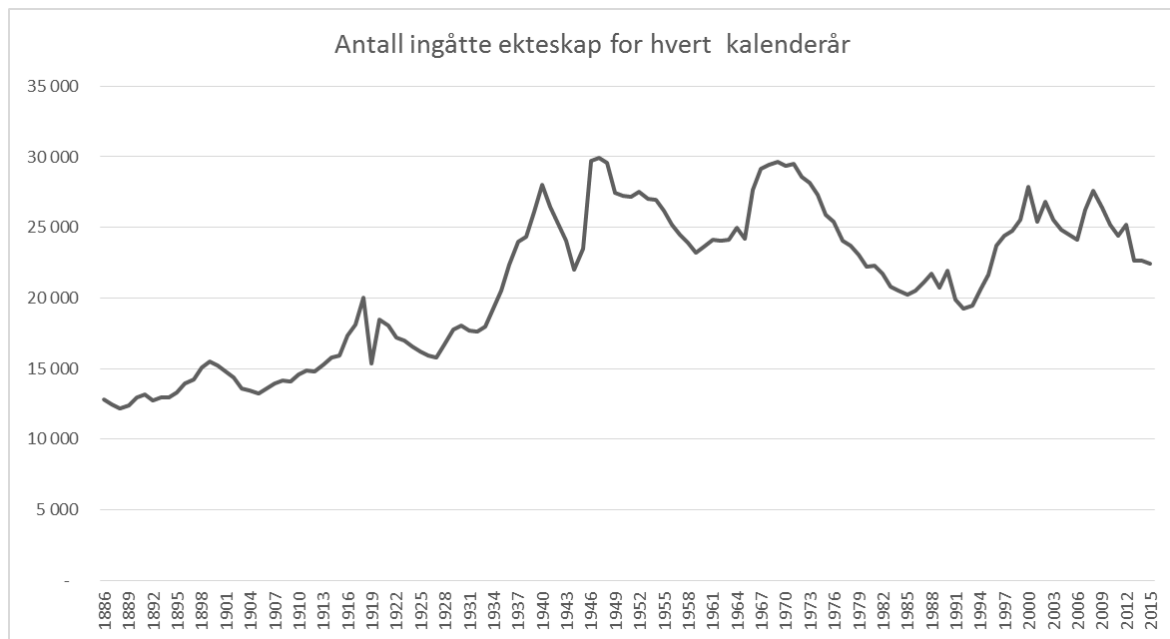
som gjorde det enklere og raskere å skille seg når partene var uenige om skilsmisse. Loven gjorde også at mekling kun var påkrevet når felles barn var under 16 år. Forskerne Mamelund og Noack skrev: «Det er rimelig å anta at lovendringen i 1993 kan ha fremskyndet en del separasjoner og skilsmisser, slik at tallene i de nærmeste påfølgende år først kan ha blitt "unormalt" høye for deretter å vise en "kunstig" nedgang» (Mamelund et al. 1997:11). Det er av interesse å se om lovendring innen ekteskap har fått slik effekt. Kjennskap til det vil bidra til å danne grunnlag for beslutninger om fremtidige lovendringer. I 2008 kom den nye ekteskapsloven hvor heterofile og homofile ble likestilt og partnerskapsloven ble ugyldig (Lødrup & Sverdrup 2014). Norge ble dermed det sjettede landet i verden som innførte kjønnsnøytral ekteskapslov. I datagrunnlaget til denne undersøkelsen er det kun par av ulikt kjønn som er med; dette for å kunne videreføre tallene fra rapporten fra 1997 med samme definisjon av ekteskap. Det er i perioden 2008 til 2013 kun én prosent av alle ekteskap som er inngått av par med samme kjønn, og de ville dermed ikke påvirket tallene i særlig grad. Det er i dette tallmaterialet heller ikke differensiert mellom dem som gifter seg for første, andre eller tredje gang. Statistikkene ville bli noe annerledes dersom slike forskjeller skulle trekkes inn. For eksempel er de eldre kohortene nærmest helt og fullt bestående av førstegangsgifte, mens i de yngre kohortene er det en blanding. Forskning har vist at skilsmisserisikoen stiger jo flere ganger noen gifter seg (Bumpass & Raley 2007). Det er sannsynlig å anta at en av grunnene til den økte andelen skilsmisser blant de yngre kohortene skyldes at de er mer sammensatte enn de eldre kohortene. Skilsmisseutviklingen ville vært lavere dersom man i tallmaterialet kun hadde sett på førstegangsgifte. Denne undersøkelsen har fokus på ekteskap og skilsmisser generelt, og trekker derfor ikke inn nevnte forskjeller i datamaterialet.

HALVPARTEN AV ALLE EKTESKAP? OM MÅLING AV SKILSMISSEHYPPIGHET

Hvordan bør så skilsmissehyppighet måles? Det finnes en rekke mulige mål på skilsmissehyppighet, som alle kan finne gode anvendelser. Hovedskillet går på om de tar et *periodeperspektiv* eller et *kohortperspektiv*. Periodeperspektivet innebærer at man beskriver tilstanden en gitt tidsperiode, som oftest et bestemt kalenderår, mens kohortperspektivet beskriver utviklingen for en eller flere ekteskapskohorter (ektepar som inngikk sine ekteskap i samme kalenderår). Her rører vi ved en av demografiens klassiske sammenhenger: alder, periode og kohort. Den største ekteskapskohorten i Norge til nå er fra 1969 og består av 29 630 ekteskap. Den minste ekteskapskohorten er fra 1888 og består av 12 154. Den minste

kohorten etter 1935 er fra 1992 og består av 19 266 ekteskap. 1969-kullet er mer enn 1,5 ganger så stort som 1992-kullet. Selv om det var en nærmest konstant nedgang fra 1970 til 1990, har det i en større historisk ramme variert nok så mye (se graf 1).

Graf 1 Antall inngåtte ekteskap for hvert kalenderår

Variasjonene har vært til dels store fra år til år, selv om antallet inngåtte ekteskap per år har doblet seg i løpet av de 128 årene denne undersøkelsen forholder seg til. At antall inngåtte ekteskap har økt, er forståelig ut fra befolkningsveksten i Norge. Når data fra alle disse kohorter skal undersøkes og sammenlignes, er det ulike begreper og beregningsmåter man må kjenne til og forholde seg til. Jeg vil nå presentere dem samt vise til fordeler og begrensninger.

Ekteskapsvarighet er differansen mellom hele kalenderår mellom giftemål og skilsmisse. I denne undersøkelsen regnes skilsmisser blant gjengifte ut fra siste vigselfår.

Total skilsmisserate per kohort er antall skilsmisser totalt dividert på antall inngåtte ekteskap i den kohorten, altså opprinnelig bestand. For å beregne total skilsmisserate fremover i tid kan man benytte seg av to ulike beregningsmetoder. Den mest brukte er at man forutsetter et ”fryst samfunn”. Man tar da utgangspunkt i de sist tilgjengelige data, og beregner fremtidig utvikling ut fra at dette ikke vil endre seg i noen retning. Beregningene tar altså utgangspunkt i skilsmissemønsteret til mange ulike kohorter etter ulikt antall år, men tar ikke hensyn til trender i datamaterialet. Det var dette Mamelund et al. gjorde i 1997, og beregnet hvor stor

andel av de som giftet seg 1995 som kom til å bli skilt i løpet av sin levetid. De antok at disse ekteskapskohortene ville ha en atferd som samsvarte med de varighetsspesifikke skilsmisseratene observert det siste året i deres data (1995). De kom da til 45,7 prosent. En annen, men lite brukt metode vil være å benytte seg av trender i skilsmissemønsteret. Dersom trenden er økende for flere forutgående år, kan man velge å anta at denne økningen vil vedvare med samme stigning enda noen år, før den eventuelt stabiliserer seg på et nytt og høyere nivå. Hvordan den totale skilsmisseraten blir ut fra de to ulike beregningsmåtene, vil bli presentert i resultatdelen.

De to årskullene som hadde størst skilsmisserate i «skilsmisser i Norge 1886–1995» (Mamelund et al. 1997) var 1965-kullet, som etter 30 år var kommet opp i 25,82 prosent og 1974-kullet som etter 21 år var kommet opp i 26,28 prosent. Forskerne ekstrapolerte at ved utgangen av 2013 ville 1965-kullet kommet opp i 27,51 prosent og 1974-kullet 34,23 prosent. Nå 20 år senere kan vi se hvordan det gikk med dem og om forskernes antagelser slo inn.

Skilsmissemfrekvens er forskjellen mellom antall gifte og skilte samme år. Det beregnes ved å dele totalt antall skilte et gitt år med totalt antall som giftet seg samme år. Tallene måler kun flyten inn i og ut av den gifte befolkningen. Skilsmissemfrekvens benyttes ofte som grunnlag for artikler i media, men ikke i forskning. Et eksempel er fra Bergens Tidene som i slutten av mai 2012 skrev: *”I dag skiller eller separerer nesten 50 prosent av landets ektepar seg. For bare 40 år siden var det kun en femtedel av parene som gikk fra hverandre”* (23.05.2012). Dette var da beregnet ut fra antall som skilte og giftet seg i 2011. I en lengre periode var det nedgang i antall giftemål, samtidig som det var en økning i antall skilsmisser. Skilsmissemfrekvensen ble derfor svært høy på 90-tallet og var i 1993 oppe i 58 prosent (18 741 giftemål og 10 805 skilsmisser). Videre i denne artikkelen vil ikke skilsmissemfrekvens som mål bli brukt, da det ikke gir noe reelt tall på skilsmisser.

Skilsmissemandel etter varighet er den andel av den opprinnelige ekteskapskohorten som har blitt skilt etter et visst antall år som gift. Dette kan presenteres som et gjennomsnitt av alle tilgjengelige kohorter, eller deles opp på kohort, noe som igjen kan deles opp etter andre variabler man tror spiller inn. Man vil ut fra dette kunne få flere ulike mål på skilsmissemandel. Dette er et nyttig mål for å analysere trender i datamaterialet, og for eksempel for å kunne gi svar på spørsmålet om økt andel samboerskap kan ha ført til færre skilsmisser tidlig i ekteskapenes levetid.

DATA OG METODE

Datagrunnlag

For å kunne beregne andel bestående og oppløste ekteskap og øvrige relevante mål har jeg benyttet meg av data fra SSB. Datamaterialet som danner grunnlaget for denne undersøkelsen er bestandstall for alle ekteskap i Norge fra 1886 til 2013, og årlige oversikter over skilsmisser etter ekteskapets varighet. Totalt inneholder datamaterialet 2 707 233 norske ekteskap. For de eldste gruppene er tallene i sin helhet hentet fra rapporten "Skilsmisser i Norge 1886-1995 for kalenderår og ekteskapskohorter" (Mamelund et al. 1997). For nyere kohorter er det gjort en videreføring av tabellene ved å følge personene på fødselsnummer og se om de er gift med samme person for hvert år. Tabellene inneholder tall på hvor mange ekteskap som er oppløst for hvert år som gift, for hver enkelt kohort. Det har opp gjennom årene vært noen variasjoner i registreringsmetoder, men disse endringene vurderes å ha lite å si for beregningene i denne undersøkelsen. Flere detaljer om dette kan fås ved henvendelse til forfatteren.

Separasjoner og skilsmisser

Separasjoner markerer oppløsningen av det gifte parets felles husholdning, og går forut for de aller fleste skilsmisser. Det ville ikke være unaturlig å studere separasjonsrater, slik som Bumpass og Raley argumenterer for (2007), fremfor skilsmisserater, i en artikkel som denne. Siden separasjoner ikke er endelige og en del par ikke melder fra om at de har flyttet sammen igjen, er separasjoner en noe usikker klasse hendelser. Skilte par som ønsker å reversere skilsmissen, må gifte seg på nytt. Det er derfor rimelig å bruke skilsmisser og ikke separasjoner. I mine analyser er separerte med i gruppen gifte, siden de er under risiko for å bli skilt. Dette er i tråd med gjeldende praksis i den internasjonale forskningslitteraturen.

Beregning av andel skilte

I analysen av ekteskapskohorter har jeg beregnet bestanden av gifte ved å subtrahere antall skilsmisser i hvert kalenderår for vedkommende kohort. Dette gir riktig prosent skilsmisser ut fra opprinnelig antall gifte, men tar ikke hensyn til migrasjon og reduksjon i bestanden ved dødsfall og kan dermed gi noe uriktig tall på gjenværende ekteskap.

RESULTATER OG DISKUSJON

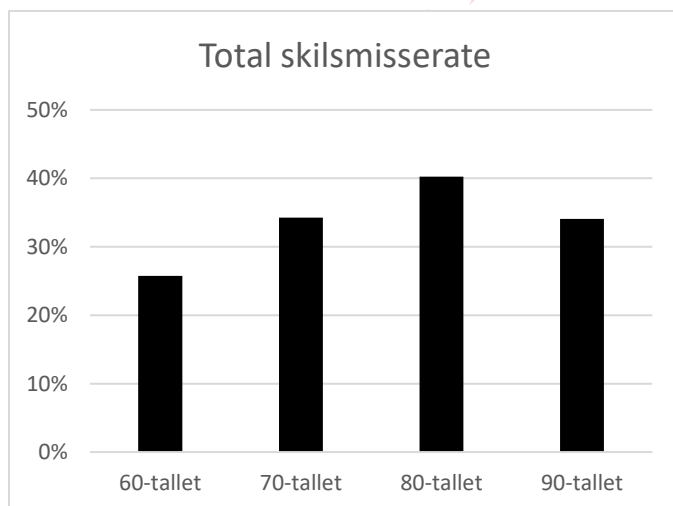
Jeg har i det foregående belyst skilsmisser fra et historisk og juridisk perspektiv samt klargjort ulike mål på skilsmisser. Flere problemstillinger er blitt løftet frem, og de tre hovedspørsmålene er:

1. Hvor stor andel av ekteskapene har gått i oppløsning til nå?
2. Hvor stor andel ekteskap vil oppleve skilsmisse i årene som kommer?
3. Hva ser ut å påvirke skilsmisseutviklingen?

Hvor stor andel av ekteskapene har gått i oppløsning til nå?

For å besvare dette spørsmålet vil jeg begynne med å se på fire grupper av ekteskapskohorter, nemlig de ekteskapene som ble dannet på 60-, 70-, 80- og 90-tallet. Mange vil kanskje tenke at ekteskapene inngått under 60-tallets liberale filosofi leder an utviklingen, men det er ikke riktig. Setter vi sammen alle årskullene fra 60-tallet, har 25 prosent av dem skilt lag til nå. Årskullene fra 70-tallet er oppe i 34 prosent, mens de fra 80-tallet er oppe i 40 prosent. De fra 90-tallet er oppe i 34 prosent. Se graf 2.

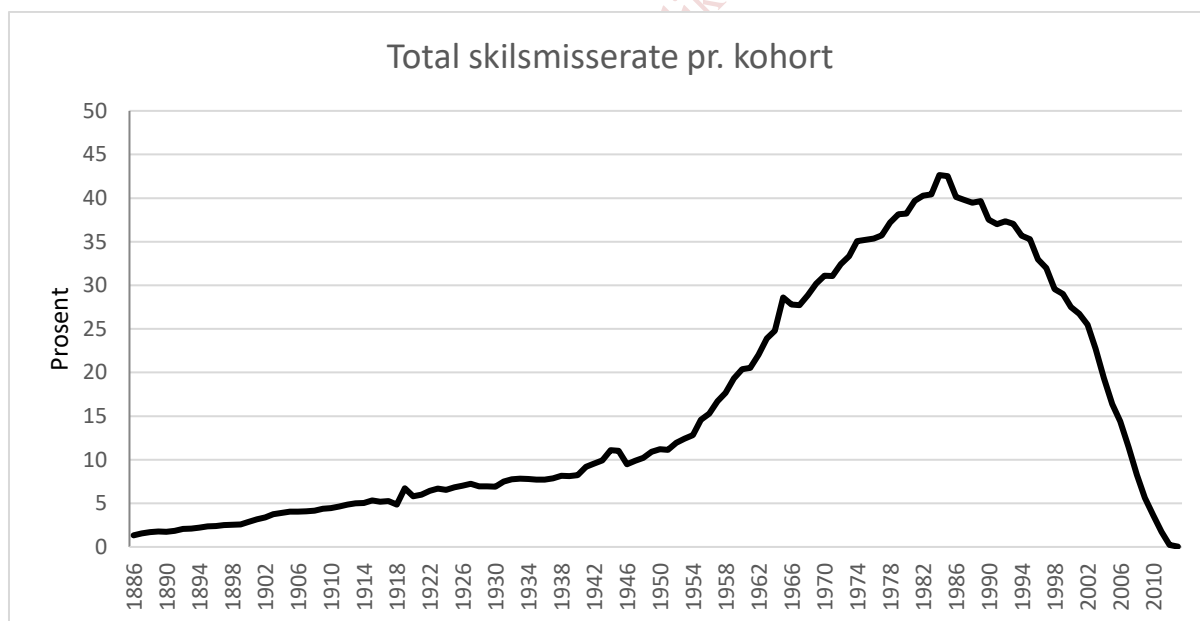
Graf 2 Total skilsmisserate for årskullene på 60-, 70-, 80- og 90-tallet

Dette gir et grovt bilde på situasjonen per i dag, men sammenligning er ikke helt rettfærdig, siden det er ulikt antall år siden de ble gift. For å kunne besvare forskningsspørsmålet mer i detalj må vi se på alle de tilgjengelige kohortene hver for seg. Det innebærer også en drøfting av metode for måling og ekstrapolering. Jeg velger å ta utgangspunkt i den nyeste

tilgjengelige undersøkelsen, nemlig den som ble utført av Mamelund og kollegaer i 1997. De beregnet seg frem til hvor mange fra årskullene 1965 og 1974 (de to årene med den høyeste andelen skilsmisser) som ville oppleve skilsmisse ved utgangen av 2013 (Mamelund et al. 1997). Nå har vi svaret på det. Forskerne anslo at 1965-kullet ville komme opp i 27,51 prosent, og 1974-kullet 34,23 prosent. De faktiske tallene for 1965-kullet ble 28,61 prosent, og 1974-kullet ble 35,06 prosent. Det er noe, men ikke mye høyere enn forskerne regnet seg frem til i 1997. Dette viser at deres beregninger har vært troverdige. Grunnen til at de faktiske tallene er noe høyere enn forskernes beregninger, er at faren for skilsmisse fortsatte å øke, mens de brukte beregninger som forutsatte «et fryst samfunn». Den høyeste skilsmisseraten i datamaterialet fra denne undersøkelse har de som giftet seg i 1984. De har nå godt passert sølvbryllup (29 år) og til nå har 42,64 prosent av dem skilt seg. Den totale skilsmisseraten viste en nærmest eksponentiell økning fra rundt 1940 til rundt 1960 og derifra en jevn økning frem til 1984-kullet. Det er ingen årskull før 1984-kullet som har skilt seg i så stor grad som dem, selv om de har vært gift flere år (se graf 3).

Graf 3 Total skilsmisserate for hvert årskull

Graf 3 viser totalt oppnådd skilsmisserate for hver kohort frem til 2013. Det er viktig å merke seg at kohortene i denne grafen har bestått i ulikt antall år, og det er rimelig å anta at flere av kohortene etter 1984 vil passere dem. Dette er en god målemetode for å sammenligne ulike årskull, men det er viktig å merke seg at en slik sammenligning ikke gir et riktig bilde i alle tilfeller. Begrensningen ligger i å sammenligne eldre og nyere årskull. For de eldre årskullene er en sammenligning rettfærdig, men urettferdigheten i å sammenligne for eksempel en kohort som har hatt 30 års mulighet for skilsmisse med en som bare har hatt fem år er åpenbar. For

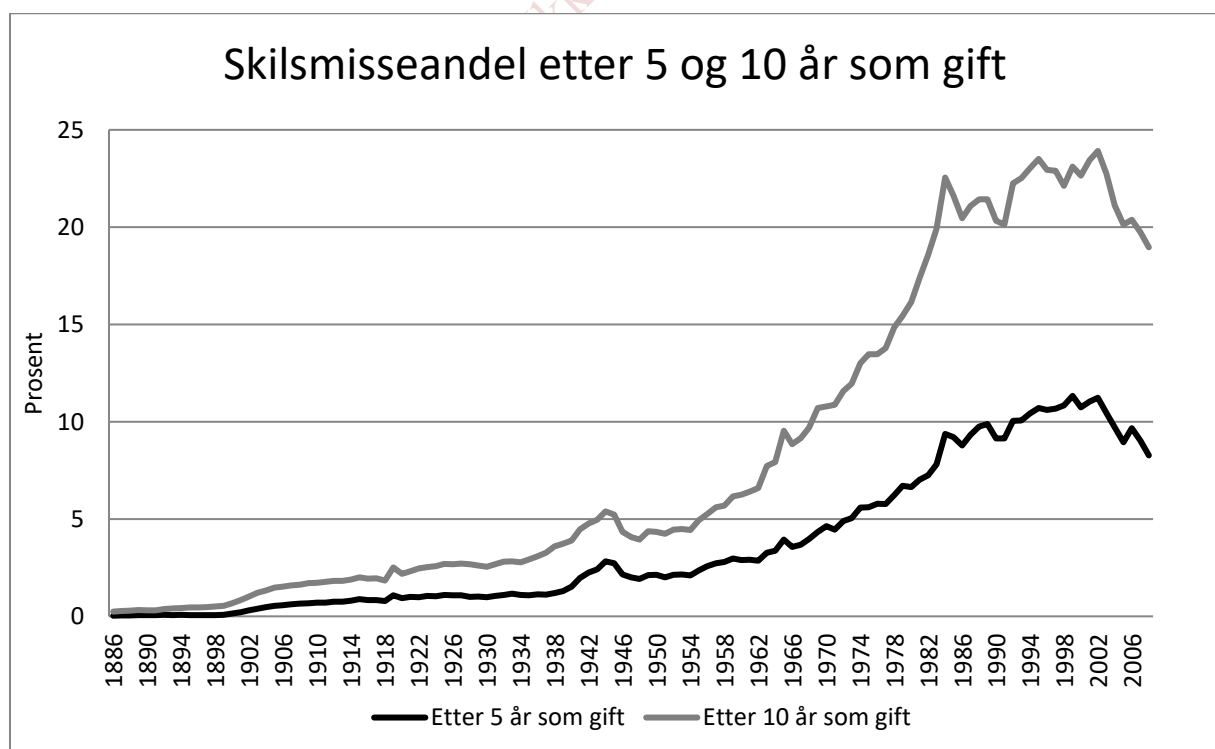
analyser av endring i skilsmissetrender hvor både eldre og yngre kohorter skal inkluderes må derfor andre målemetoder brukes.

Skilsmisseandel etter antall år som gift

En mer egnet målemetode for å analysere trender som også skal inkludere de yngre kohortene er å sammenligne dem for et gitt antall år som gift. Tidlig i tidsserien var det svært få skilsmisser (under ti per år), men de få som var, fordelte seg noenlunde jevnt utover de første 40 årene de var gift. Ser vi på alle årskullene fra 1900 og frem til nå, har nærmest alle årskull høyest antall skilte mellom det fjerde og det niende året, men trenden blir mer tydelig fra kullene på midten av 40- tallet og frem til nå. Det er en gjennomgående trend i datamaterialet at andelen skilsmisser går ned for hvert påfølgende år etter det niende året som gift.

Analysene viser at det var en nærmest eksponentiell økning i andel skilsmisser fra kullene etter krigen og frem til 1984-kullet. Etter det avtar økningen betraktelig, og fra 2002 går den nedover. Graf 4 viser oppnådd skilsmisseandel for hvert årskull fra 1886 til 2008 etter fem og ti år som gifte. Trenden er meget tydelig i grafen som viser ti år som gift. Analyser av andre antall år som gifte viser den samme trend med de to tydelige skillene (1984 og 2002).

Graf 4 Skilsmisseandel etter 5 og 10 år som gift

2008-kohorten er den siste kohort som hadde vært gift i fem år når datainnsamlingen fant sted (2013), og viser dermed faktiske tall for hvert år i "fem år som gift"-graf. For grafen som

viser ti år som gift er årskullene fra 2004 til 2008 ekstrapolert ut fra dagens skilsmissemønster, et «frost samfunn». Graf 4 viser, i likhet med graf 3, en økning frem til 1984. Det vi ikke kunne se med total skilsmisserate (graf 3) er at økningen fortsatte også etter 1984. Hvis jeg tar utgangspunkt i ti år som gift og ser på alle tilgjengelige kohorter samlet, blir skilsmissehyppigheten på 7,76 prosent. Variasjonen mellom kohortene er imidlertid stor. Det varierer fra 0,24 prosent i 1886-kohorten til 23,92 prosent i 2002-kohorten. I graf 4 kan man se at økningen er langt lavere etter 1984 og frem til 2002, hvor den snur markant nedover. 2008-kullet har etter fem år en skilsmisseandel på 8,27 prosent. Vi må gå 25 år tilbake i tid, til 1983-kullet for å finne en så lav skilsmisseandel etter fem år. Den høyeste andelen skilsmisser etter fem år har 2002-kullet, som har 11,23 prosent. Ved å se på trender i skilsmissemønsteret på denne måten, kan vi med stor sannsynlighet si at 1984-kullet vil bli forbigått av yngre kohorter. Vi beveger oss dermed over i neste spørsmål som handler om hvordan utviklingen av skilsmisser vil bli i årene som kommer.

Hvor stor andel ekteskap vil oppleve skilsmisse i årene som kommer?

Det er sannsynlig at 2002-kullet vil oppnå den høyeste andelen skilsmisser, om samme analyser vil bli gjort om 20 år. Det er alltid vanskelig å si hvordan fremtiden vil bli, men dersom vi forutsetter et «frost samfunn», vil 31,13 prosent av de som giftet seg i 2013 være skilt når vi runder 2033 (heltrukket linje i graf 5). Dersom man derimot forutsetter at dagens trend med en nedgang i andelen skilsmisser holder ved de neste 20 årene, vil man komme frem til en langt mindre andel. Trenden de siste ti årene er at det er en nedgang på 0,5 prosent hvert år. For å kunne utføre beregninger må man legge noen forutsetninger til grunn. Dersom jeg antar at nedgangen vil være ved for hvert etterfølgende år, kan jeg utføre beregninger. Andelen skilsmisser er meget lav de to første årene etter at par har giftet seg, og den kan derfor ikke påvirkes i særlig grad. Jeg legger følgende forutsetning til grunn: Trenden med 0,5 prosent nedgang starter i år tre og varer for hvert etterfølgende år. Andelen av de som giftet seg i 2013 som vil oppleve skilsmisse i løpet av 20 år, blir da 21,63 prosent (forenklet i stiplet linje i graf 5).

Graf 5 Skilsmisseandel etter 20 år som gift

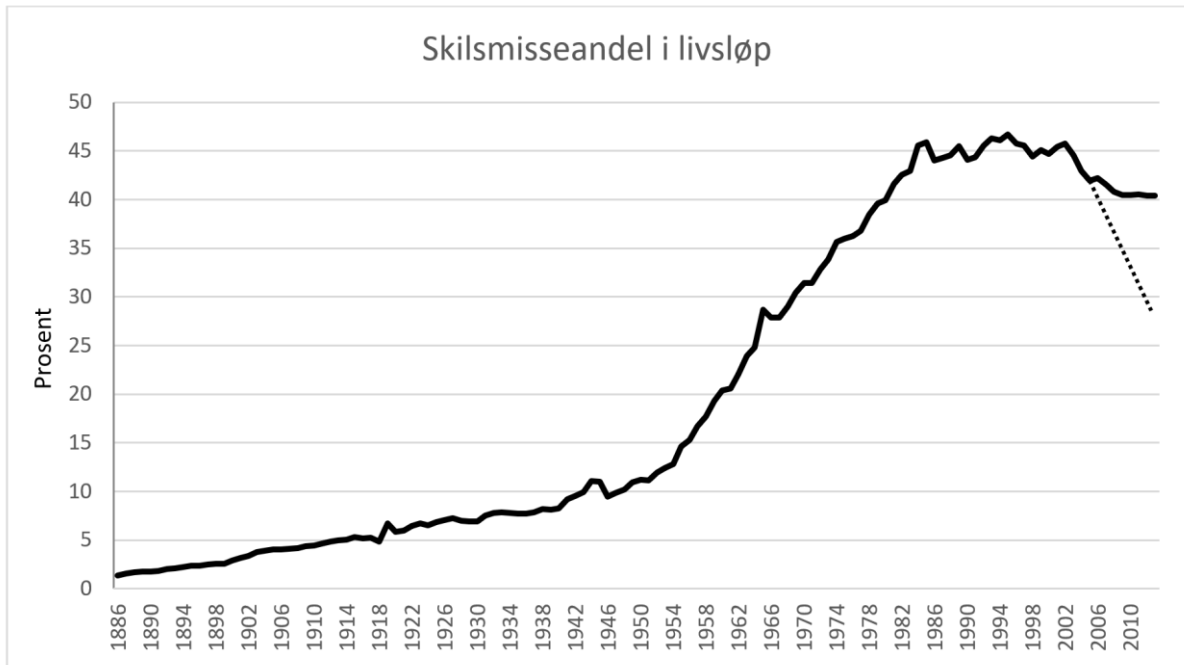

Skilsmisseandelen gir oss et bilde på trendene i materialet, som ikke de totale skilsmisseratene er i stand til å gi oss. Med kjennskap til dette vil jeg prøve å besvare spørsmålet om hvor mange som giftet seg i 2013 som kommer til å oppleve skilsmisse i løpet av livet.

Dersom jeg legger forutsetningene i et «fryst samfunn» til grunn, vil 40,4 prosent av de som giftet seg 2013 oppleve å bli skilt i løpet av livet. Heltrukket linje i Graf 6 viser skilsmisseandel for alle årskull i et livsløpsperspektiv, ut fra forutsetningen om et «fryst samfunn». Det er altså en betydelig nedgang fra den forrige kvalifiserte beregningen i 1997 (50 prosent). Det er viktig å bemerke at det er mange ukjente faktorer. Jeg vil nevne to faktorer som kan føre til at denne beregningen er for lav. For det første var det tidligere svært få som ble skilt i høy alder, og etter mange års ekteskap, mens det nå ser ut å bli flere og flere som opplever det. For det andre har andelen av dem som gifter seg for andre og tredje gang vært økende, noe som vil påvirke antallet skilsmisser grunnet deres høyere skilsmisserisiko (se for eksempel Bumpass & Raley 2007; Rosenthal 2002). Begge disse faktorene taler for at 2013-kullet vil oppnå en høyere total skilsmisseandel enn 40,4 prosent. Det er allikevel viktig å merke seg at dette like godt kan motvirkes, ved den tydelige trenden fra 2002-kullet og fremover, som skiller seg i mindre og mindre grad. Under forutsetning at denne trenden varer ved, anslår jeg at 27 prosent av dem som giftet seg i 2013 vil oppleve skilsmisse i løpet av livet (Illustrert med stiplet linje i graf 6). Forutsetningene er da de samme som for 20 års

ekteskap, som ble forklart over. Også andre faktorer, som mulig økt økonomisk stagnasjon og uroligheter i verden, kan tale for at det vil bli en videre nedgang i andelen skilsmisser i årene fremover.

Graf 6 Skilsmisseandel i et livsløp

Hva ser ut å påvirke skilsmisseutviklingen?

Flere forskere har spurt seg hva slike endringer i skilsmissemønsteret som jeg har vist til kan komme av (se f.eks. Lyngstad 2011; Lyngstad & Jalovaara 2010). Hovedfaktorer som nevnes er alder ved ekteskapsinngåelse, utdanningsnivå, inntektsforskjeller, trostilknytning, opplevelse av skilsmisse i foreldregenerasjon, urbanisering og lovgivning. Som nevnt antok forskerne at lovendringen i 1993 kan ha påvirket skilsmissestatistikken de nærmest påfølgende år ved at de først skulle gå kunstig mye opp for deretter å gå mye ned (Mamelund et al. 1997:11). Verken ved å analysere utviklingen i antall skilsmisser de påfølgende årene (SSB.no), eller ved dataene i denne undersøkelsen kan vi se at lovendringen fikk en slik innvirkning. For å se om tidligere lovendringer kan ha påvirket skilsmissestatistikken har jeg analysert total skilsmisserate (illustreres i graf 3). Der gjenkjenner vi noen små toppler på den ellers svært jevne kurven opp mot 1984-kullet. Den første er 1919-kullet. Den andre består av 1944- og 1945-kullene, og den siste lille toppen er 1965-kullet. I den store sammenheng er det ikke store toppler det her er snakk om, men de er allikevel målbare. Den første lille toppen kan ha sammenheng med lovverket som ble endret året før, men siden det går ned igjen året etter, er det lite trolig. Den andre toppen består av de ekteskap som ble

inngått mot slutten av andre verdenskrig. Det var en turbulent og vanskelig tid, men lovmessig var det ikke noen endringer på mange år for dem. 1965-kullet er fra den tidlige hippiekulturen som blant annet sto for et friere syn på samliv enn hva som tidligere hadde vært vanlig, men hvorfor ett spesifikt kull skulle få utslag fra det, er uklart. Jeg kjenner ikke til noen lovendringer som logisk kan ses i sammenheng med de tydelige brytningspunktene 1984 og 2002. Ut fra dette konkluderer jeg med at de endringer av lovgivningen som har vært, ikke ser ut å påvirke skilsmissestatistikken i nevneverdig grad. Dette er en konklusjon som samstemmer med Le Bouteillec, Bersby og Festy's analyser av lovendringenes mulige påvirkning på skilsmisser i de skandinaviske land på tidlig 1900-tall (2011). Andre faktorer ser ut å spille en større rolle.

Inntoget av samboerskap etter lovendringen i 1972 kan tenkes å påvirke skilsmisseutviklingen. Jeg fremstilte tidligere i artikkelen to hypoteser i forhold til dette. Den ene var at dersom man tenker at det er de mest stabile samboerparene som velger å gifte seg, ville det kunne ha ført til en nedgang i skilsmisser i den perioden hvor andelen samboerskap økte. Den andre var at når flere velger å være samboere før et eventuelt ekteskap, vil trolig brudd i samboerskap erstatte skilsmisser tidlig i et ekteskap. Andelen tidlige skilsmisser antas dermed å gå ned. Ingen av disse hypotesene får støtte fra datamaterialet i denne undersøkelsen. Andelen skilsmisser økte i den samme perioden som andelen samboerskap økte, og det har vært og er fortsatt slik at den største andelen skilsmisser skjer tidlig i ekteskapenes levetid. Vi kjenner til fra andre nordiske land at oppløsningsandelen blant samboere er to til tre ganger så høy som hos gifte (Mamelund et al. 1997). Det vi ikke kjenner til er om andelen oppløste samboerskap følger den samme nedadgående trenden vi nå ser blant skilsmisser, eller om den går videre opp. Dette ville det vært svært nyttig å kjenne til, blant annet fordi ca. 30 000 barn direkte berøres av samlivsbrudd årlig i vårt land (Noack 2005), og en tredjedel av dem bor i familier med samboende foreldre. Videre undersøkelser av oppløsning av samboerskap kan sammen med funnene i denne studien, bidra til å forutse hjelpebehovet i årene som kommer.

Medias omtale av skilsmisse og samlivsbrudd har skutt i været fra midten av 80-tallet (Kristiansen 2016), og det er rimelig å anta at medias omtale av skilsmisser og skilsmisseandeler også påvirker skilsmissestatistikken. Jeg har ikke funnet noen publisert studie på medias påvirkning på skilsmisse direkte, men at vi som mennesker i flere situasjoner oppfører oss i flokk, er et kjent fenomen. Hva vi liker og hva vi velger å gjøre avhenger av hva andre personer rundt oss velger. Flere undersøkelser har vist at det også er tilfelle i

forhold til skilsmisser. Barn av skilte foreldre skiller seg mer enn de som ikke har opplevd slikt i sin oppvekst (McLanahan and Bumpass 1988, Wolfinger 1999). En meget stor longitudinell undersøkelse fant at ektepar som har vennepar som skiller seg har 75 prosent større sjanse for å selv ende i skilsmisse enn andre (McDermott, Fowler, Christiakis 2013). Selv venners venners skilsmisse påvirker i stor grad. Åberg (2011) fant også at holdninger i omgivelsene markant påvirker risikoen for skilsmisser. I norske medier har rapporten til Mamelund (1997) blitt flittig sitert som det forskningsbaserte «beviset» på at halvparten av alle ekteskap ender i skilsmisse. Et annet eksempel på hvordan skilsmissestatistikk blir brukt er fra Stavanger Aftenblad. Den 12. oktober 2001 skrev de: «*Det er nå 46,8 prosent sjanse for at ditt ekteskap ender i skilsmisse*». Jeg vil komme med to kommentarer. For det første har Stavanger Aftenblad brukt skilsmissegrensning, altså antall skilte det året delt på antall gifte samme år. Dette er en målemetode jeg over har argumentert for at ikke bør brukes i denne sammenhengen. For det andre har de tatt data på gruppenivå og overført til individnivå. At en gruppe har en gitt risiko betyr ikke at en konkret person i gruppen har den samme risikoen. Det er en grunnleggende feilslutning som ikke bare forekommer i aviser, men også blant terapeuter og enkeltindivider. Bruk av oppdaterte og riktige data vil dermed kunne påvirke valg hos par som står overfor vanskeligheter i sine parforhold. Et tenkt par som har vært gift i ti år og som har slitt i forholdet en tid, blir trolig påvirket ulikt om de leser at annethvert par skiller seg, enn om de leser at ett av fem par fra deres kull har valgt å gjøre det (slik denne studien viser).

KONKLUSJON

Skilsmisseandelen har vært konstant økende gjennom hele perioden, bortsett fra de siste ti årene, hvor den går nedover. Dette er en trend vi ikke har sett før i norsk historie, og vi må 25 år tilbake i tid for å se så lave andeler skilsmisser. Undersøkelsen har presentert ulike mål på skilsmisser og forklart deres forskjellige bruksområder og begrensninger. Studien har argumentert for at man ikke uten videre kan bruke total skilsmisserate som prediktor for å beregne fremtidig skilsmisserate, men at også trender bør tas med i beregningene.

Undersøkelsen har vist at avhengig av beregningsmåte vil mellom 27 og 40 prosent av de som giftet seg i 2013 oppleve skilsmisse i løpet av livet.

Selv om denne undersøkelsen gir en detaljert beskrivelse av skilsmisseutviklingen i norske ekteskap de siste 128 årene, sier den ikke noe om forskjeller mellom ulike grupper innen gruppen gifte. Tidligere undersøkelser har vist at antall ganger de har vært gift før, har hatt

stor innvirkning. Videre undersøkelser av dette anbefales derfor for å se på forskjellene gruppene imellom, samt for å avklare i hvor stor grad gjengifte er med på å forklare økningen i andel skilsmisser. Siden 2008 har homofile hatt samme rett til å gifte seg som heterofile, og en sammenligning med data fra denne undersøkelsen ville være nyttig, i tillegg til å øke kunnskapen om denne nye gruppen.

Takk:

Takk til Familiefokus for finansiering til å innhente datamaterialet, til Torkild Hovde Lyngstad (Universitetet i Oslo) for nyttige innspill tidlig i prosessen, og til forskerkolleger ved Abup for nyttige kommentarer til artikkelutkast.

LITTERATUR

- Bramlett, M. D., & Mosher, W. D. (2002). *Cohabitation, marriage, divorce, and remarriage in the United States* (bind no. 22). Washington, D.C.: GPO.
- Bumpass, L., & Raley, K. (2007). *Measuring separation and divorce*. I S. L. Hofferth, & L. M. Casper (red.), *Handbook of measurement issues in family research* (s. 125–143). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Cherlin, A. (2009). *The Marriage-go-round: The State of Marriage and the Family in America Today*. NY. Knopf.
- Gidske, T. K. (2005). *Skilsmisse blant kristne: fra lavkirkelige og frikirkelige miljø*. Hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Gjærevold, E. (Produsent) (2015, 130615). *Ekteskapslover gjennom tidene*. Samfunnsfag. <http://ndla.no/nb/node/12245>.
- Jalovaara, M. (2012). Socioeconomic Resources and the Dissolution of Cohabitations and Marriages. *European Journal of Population / Revue européenne de Démographie*, 29(2), 167–193. DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/s10680-012-9280-3>.
- Johansen, H. M. (1997). *Separasjon og skilsmisse i Norge 1536–1909: en familie- og rettshistorisk studie*. Universitetet i Bergen, Det historisk-filosofiske fakultet.

- Kravdal, Ø., & Noack, T. (1988). *Skilsmisser i Norge 1965–1985: en demografisk analyse* (bind 88/6). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kristiansen, K. (2016). *Skilsmissens Presseetikk. En Gjennomgang Av Pressens Faglige Utvalgs Behandling Av Klagesaker På Skilsmissefeltet*. Masteroppgave i Medievitenskap, Universitetet i Bergen.
- Le Bouteillec, N., Bersbo, Z., & Festy, P. (2011). Freedom to divorce or protection of marriage? The divorce laws in Denmark, Norway, and Sweden in the early twentieth century. *Journal of family history*, 36(2), 191–209.
- Lesthaeghe, R. (2014). The second demographic transition: a concise overview of its development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111(51), 18112. DOI: <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1420441111>
- Lyngstad, T. (2011). Does Community Context Have an Important Impact on Divorce Risk? A Fixed-Effects Study of Twenty Norwegian First-Marriage Cohorts. *European Journal of Population*, 27(1), 57–77.
- Lyngstad, T., & Jalovaara, M. (2010). A review of the antecedents of union dissolution. *Demographic research*, 23. DOI: <http://dx.doi.org/10.4054/DemRes.2010.23.10>.
- Lødrup, P., & Sverdrup, T. (2014). *Oversikt over familieretten*. [Oslo]: Cappelen Damm akademisk.
- Mamelund, S. E., Brunborg, H., & Noack, T. (1997). *Skilsmisser i Norge 1886–1995 for kalenderår og ekteskapskohorter* (bind 97/19). Oslo: SSB.
- McDermott, R., Fowler, J., & Christakis, N. (2013). Breaking Up is Hard to Do, Unless Everyone Else is Doing it Too: Social Network Effects on Divorce in a Longitudinal Sample. *Social forces; a scientific medium of social study and interpretation*, 92(2), 491–519.
- McLanahan, S., & Bumpass, L. (1988). Intergenerational Consequences of Family Disruption, *American Journal of Sociology*, 94, 130–52.
- Mønnesland, J., Brunborg, H., & Selmer, R. (1982). *Inngåelse og oppløsning av ekteskap etter alder og varighet*. Rapport 82/2, Statistisk sentralbyrå.
- Noack, T. (2005). *Skilsmisser i Norge. Langt flere barn opplever foreldrebrudd enn det skilsmissestatistikken viser*. Oslo. SSB.
- Noack, T. (2010). *En stille revolusjon: det moderne samboerskapet i Norge* (bind no. 228). Oslo: Unipub.

- Noack, T., & Mamelund, S. E. (1997). Skilsmisser før og nå: Som man måler får man svar. *Samfunnsspeilet*, 3/97.
- Noack, T., Seierstad, A., & Fekjær, H. (2002). *Skilsmisser blant lesbiske og homofile partnere - hvem er mest stabile?* (bind nr 3 (2002), s. 19–27). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Rosenthal, J. (2002). Second time round. *Interazioni*, 1, 41–52.
- Statistisk Sentralbyrå. (2015). *Samboere, 2012–2014*. SSB.no: Statistisk Sentralbyrå. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/samboer/aar>.
- Statistisk Sentralbyrå. (2016). *Familier og husholdninger, 1. januar 2015*. Stistisk sentralbyrå. Hentet fra <http://ssb.no/befolkning/statistikker/familie/>.
- Sundt, E. (1992). *Om giftermål i Norge* (3 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Wiik, K. A. (2015). *Skilsmisse blant norskfødte med innvandrereforeldre* (bind 2015/21). Oslo: SSB.
- Wiik, K. A., Bernhardt, E., & Noack, T. (2009). A Study of Commitment and Relationship Quality in Sweden and Norway. *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 465–477. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00613.x>.
- Wiik, K. A., Seierstad, A., & Noack, T. (2014). Divorce in norwegian same-sex marriages and registered partnerships: The role of children. *Journal of Marriage and Family*, 76(5), 919–929.
- Wolfinger, N. H. (1999). Trends in the Intergenerational Transmission of Divorce. *Demography*, 36, 415–20.
- Zomorodi, P. (2007). *"Til kulturen skiller oss ad": en studie av skilsmisse blant pakistanske kvinner i Norge*. Bergen. Hovedfagsoppgave ved Universitetet i Bergen.
- Åberg, Y. (2011). *The contagiousness of divorce*. The Oxford Handbook of Analytical Sociology. Oxford: Oxford university press.